

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گیلان

دانشکده شیلات و محیط زیست

رساله جهت اخذ دکتری تخصصی شیلات

خصوصیات فیزیکوشیمیایی و پایداری اکسایشی میکروکپسولهای حاوی روغن ماهی و اسیدهای چرب امگا-۳

پژوهش و نگارش

پرستو پورعاشوری

اساتید راهنما

دکتر بهاره شعبان پور

دکتر سید هادی رضوی

اساتید مشاور

دکتر سید مهدی جعفری

دکتر علی شعبانی

۱۳۹۱

تعهد نامه پژوهشی

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی بوده و همچنین با استفاده از اعتبارات دانشگاه انجام میشود، بنابراین بمنظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد میشوند:

۱) قبل از چاپ پایان نامه (رساله) خود، مراتب را قبلاً بطور کتبی به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه اطلاع و کسب اجازه نمایند.

۲) در انتشار نتایج پایان نامه (رساله) در قالب مقاله، همایش، اختراع و اکتشاف و سایر موارد، ذکر نام دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان الزامی است.

۳) انتشار نتایج پایان نامه (رساله) باید با اطلاع و کسب اجازه از استاد راهنما صورت گیرد.

اینجانب پرستو پورعاشوری دانشجوی رشته شیلات مقطع دکتری تعهدات فوق و ضمانت اجرایی آنرا قبول کرده و به آن ملتزم میشوم.

تقدیم به آنان که وجودم جز هدیه وجودشان نیست

پدر و مادر مهربانم

و

تقدیم به همسر عزیزم

فصل اول

مقدمه

۱-۱ مقدمه

روغن ماهی یکی از منابع اصلی اسیدهای چرب چند غیر اشباع^۱ است؛ اسیدهای چرب چند غیر اشباع امگا-۳ مانند EPA^۲ و DHA^۳ برای سلامت انسان مفید می‌باشند (آلامد و همکاران، ۲۰۰۶؛ آکوه و مین، ۲۰۰۲). بدن انسان قادر به سنتز اسیدهای چرب چند غیر اشباعی امگا-۳ نبوده و این موضوع سبب گشته تا این دسته از این اسیدهای چرب به عنوان بخشی ضروری از جیره غذایی گردند. از این رو دریافت مستقیم غلظت‌های مشخصی از این چربی‌های زیست فعال از طریق جیره غذایی خویش ضروری می‌باشد (هریس، ۱۹۹۷؛ سیموپولوس، ۲۰۰۲؛ راکستن و همکاران، ۲۰۰۴؛ اسماعیل، ۲۰۰۵؛ شاو و همکاران، ۲۰۰۷). ترکیب اسید چرب روغن ماهی بر طبق گونه متفاوت و در بین گونه‌های ماهی نیز با توجه به فصل سال و محل زندگی متغیر است. به عنوان نمونه روغن کبد کاد به ترتیب دارای ۱۹، ۵۰ و ۲۵٪ اسیدهای چرب اشباع، تک غیر اشباع و چند غیر اشباع می‌باشد.

مقدار پیشنهادی برای مصرف این اسیدهای چرب ضروری هنوز کاملاً مشخص نشده و مورد بحث می‌باشد و سازمان‌های بهداشتی مختلف طبق بیماری مورد نظر هر یک میزان مصرفی را پیشنهاد نموده‌اند. برای مثال روزانه مصرف ۱۸۰ تا ۵۰۰ میلی گرم از EPA و DHA برای پیشگیری از بیماری‌های قلبی و ۱۰۰۰ میلی گرم از این اسیدهای چرب برای پیشگیری از بیماری‌های مغزی پیشنهاد شده است (بیندورف و زودیام، ۲۰۱۰). توصیه انجمن قلب آمریکا (AHA)^۴ در این زمینه، مصرف روزانه یک گرم اسیدهای چرب امگا-۳، برای اطمینان از داشتن قلبی سالم است (دوئان و همکاران، ۲۰۱۰). مطالعات نشان داده‌اند که مقادیر نسبتاً کمی (۴/۲ گرم در هفته) از اسیدهای چرب چند غیر اشباع امگا-۳ (EPA) احتمال ابتلا به بیماری‌های ثانویه عروق کرونر را در مردان کاهش می‌دهد. نتایج مشابهی نیز با مصرف ۱/۷۴ گرم در روز، α -لینولئیک اسید (ALA)^۵ مشاهده گردید (هینزلمن و فرانک، ۱۹۹۹). اما بر طبق نظر انجمن غذا و دارو آمریکا مصرف این اسیدهای چرب روزانه نباید از مرز ۳ گرم تجاوز نماید (بیندورف و زودیام، ۲۰۱۰).

یکی از متداول‌ترین راه‌های افزایش مصرف این اسیدهای چرب، افزایش مصرف ماهی یا مصرف کپسول روغن ماهی است. راه دیگر افزایش مصرف، به کار بردن روغن ماهی در محصولات غذایی به

1 Poly Unsaturated Fatty Acids

2 Eicosapentaenoic Acid

3 Docosahexaenoic Acid

4 American Heart Association

5 α -Linoleic Acid

جای روغنهای حیوانی و گیاهی در غذاهایی مانند سس سالاد، شیر و ماست است (گان و همکاران، ۲۰۰۹؛ کولانسکی و همکاران، ۲۰۰۶).

افزودن موفق روغن ماهی در مواد غذایی معمول و روزمره، به جذب مقدار پیشنهادی EPA و DHA کمک می‌نماید. علیرغم وجود شواهد بسیار که همگی تأیید کننده، تأثیر مثبت مصرف اسیدهای چرب امگا-۳ بر سلامت می‌باشند، متوسط جذب این اسیدهای چرب از طریق رژیم غذایی در اغلب مصرف کنندگان به حد کافی نمی‌باشد تا به نهایت اثرات مثبت آنها بر سلامت دست یافت. منابع اصلی خوراکی EPA و DHA غذاهای دریایی همانند روغنهای تصفیه شده دریایی و جلبکها می‌باشند (شاو و همکاران، ۲۰۰۷).

علیرغم تمامی فواید ذکر شده اسیدهای چرب امگا-۳، به دلیل غیراشباع بودن نسبت به اکسیداسیون بسیار حساس هستند (کوساراجو و همکاران، ۲۰۰۹؛ هینزلمن و فرانک، ۱۹۹۹؛ آلامد و همکاران، ۲۰۰۶). علاوه بر آن طعم و بوی نامطبوع روغن ماهی سبب کاهش و از بین رفتن کیفیت محصولات خوراکی می‌گردد (چو و همکاران، ۲۰۰۳). یکی از روش‌های مناسب برای حفاظت از روغن ماهی، ریزپوشانی^۱ می‌باشد (هینزلمن و فرانک، ۱۹۹۹؛ گان و همکاران، ۲۰۰۸؛ اورتیز و همکاران، ۲۰۰۹). ریز پوشانی فرآیندی است که در آن ترکیبات فعال (مواد هسته) مانند روغنها و مواد بو و طعم دار در ماده ثانویه (دیواره) بسته‌بندی می‌شوند (جعفری و همکاران، ۲۰۰۸؛ کاگامی و همکاران، ۲۰۰۳؛ ولاسکو و همکاران، ۲۰۰۳) روغنهای تبدیل شده به پودر، ترکیباتی هستند که برای غنی سازی مواد غذایی با چربی‌هایی که از نظر تغذیه‌ای اهمیت دارند، مانند اسیدهای چرب بلند زنجیره چند غیر اشباعی به کار می‌روند (ولاسکو و همکاران، ۲۰۰۹).

تولید میکروکپسول سبب محافظت ماده هسته در برابر نور و اکسیژن می‌گردد و اکسایش چربی را کاهش می‌دهد، اما بعضی از محققان پیشنهاد می‌کنند که جهت اطمینان هر چه بیشتر در محافظت از ترکیبات زیستی ریز پوشانی شده در طی مراحل تولید و نگهداری بعدی، از آنتی اکسیدانها نیز استفاده گردد (سرفرت و همکاران، ۲۰۰۹). یک ماده دیواره مناسب باید قادر باشد که مواد هسته را در ساختاری کروی ریزپوشانی نموده و به صورت دیواره ای حفاظتی از اکسیداسیون هسته در مقابل اکسیژن، ممانعت نماید. این امر سبب افزایش مدت ماندگاری مواد هسته می‌گردد (لیم و

همکاران، ۲۰۱۱؛ قرسالویی و همکاران، ۲۰۰۷). مواد مورد استفاده به عنوان دیواره در ریزپوشانی^۱ به چند دسته تقسیم می شوند (لیم و همکاران، ۲۰۱۱؛ ولاسکو و همکاران، ۲۰۰۳):

- صمغها (صمغ گوار، صمغ عربی، آگار، صمغ دانه افاقیا)
- چربیها (واکس)
- پروتئینها (آلبومین، کازئین، گلوتین، ژلاتین، پروتئینهای شیر، پروتئین سویا)
- کربوهیدراتها (مالتودکسترین، لاکتوز، ساکاروز، مالتوز، نشاسته، گزانتان، پولولان)

برای تولید میکروکپسول تکنیکهای مختلفی وجود دارد که در صنایع غذایی، داروسازی، شیمیایی و آرایشی بکار می رود (کلی پردیت و همکاران، ۲۰۰۸). خشک کردن پاششی^۲ رایجترین و یکی از قدیمیترین تکنیکهای ریزپوشانی در صنایع غذایی است که در دهه ۱۹۳۰ برای تولید نخستین میکروکپسولها از مواد طعم دهنده با صمغ عربی استفاده شد. خشک کردن پاششی روشی اقتصادی و قابل انعطاف می باشد و پودری با کیفیت تولید می کند (ولاسکو و همکاران، ۲۰۰۳؛ کومار گش، ۲۰۰۶؛ دروش، ۲۰۰۷). هزینه خشک کردن پاششی بسیار کمتر از سایر روشها است و در مقایسه با خشک کردن تصعیدی^۳ ۳۰ تا ۵۰ بار ارزانتر است. اما در این روش مقداری انرژی به هدر می رود زیرا از تمام حرارت و گرمای موجود در بخش خشک کننده استفاده نمی گردد (قرسالویی و همکاران، ۲۰۰۷). در این روش، امولسیونهای دو فازی هموژنیزه شده و بر روی ناحیه داغ اسپری می شوند. در این بخش ذرات کوچک حاصل در مجاورت جریان هوای داغ خشک می شوند.

ترانس گلوتامیناز میکروبی (MTGase)^۴ آنزیمی است که از باکتری *Streptovercillium mobaraense* ترشح می شود و واکنشهای آسیل- ترانسفر را کاتالیز می کند و در نتیجه پیوندهای عرضی درون و برون ε- (γ- گلوتامینیل) لیزین در پروتئینها تشکیل می شود. چندین مطالعه بر روی پیوندهای متقابل^۵ پروتئینهای مختلف به کمک این آنزیم انجام شده است و فیلمهای بیوپلیمری تولید شده اند. تلاشهای جدید بر روی استفاده از پروتئینهای دارای پیوندهای متقابل، با ترانس گلوتامیناز به عنوان مواد دیواره در پروسه ریزپوشانی تمرکز نموده اند (چو و همکاران، ۲۰۰۳).

1 Microencapsulation

2 Spray-drying

3 Freeze-drying

4 Microbial transglutaminase

5 Cross-linking